

DOI 10.51558/2490-3647.2023.8.1.45

UDK 821.163.4(497.6).09
821.163.6.09

Primljeno: 23. 02. 2023.

Izvorni naučni rad
Original scientific paper

Melida Travančić

EROS I THANATOS U POEZIJI JOSIPA OSTIJA

Rad je fokusiran na knjigu Josipa Ostija *Na križu ljubavi* (2020) u kojoj autor traga za odgovorom na univerzalno pitanje isprepletenosti ljubavi (kao buđenja i slavljenja života – eros) i umiranja odnosno smrti (kao kraja – *thanatos*). Osti posredstvom poezije kazuje o ljudskoj naravi, o tome da smo svi, ma koliko međusobno različiti, satkani od istih elemenata: smrtnosti, ali i obnavljajuće zaljubljenosti u život i u druge ljude. Ovo je knjiga o čovjeku kakav bi on trebao biti, knjiga o različitosti, koja se protivi jednoobraznosti, prihvatajući (i mireći se) sa Svijetom. Dva su ključna pitanja koja nam se nameću čitajući ovu knjigu: da li je kod Ostija posrijedi ljubav kao sklonište od usamljenosti i je li moguće da smrt bude pokretač nove ljubavi? Da li je ljubav doista sredstvo kojim se može dostići uzvišeno stanje sreće i ispunjenja? Nastojimo ponuditi moguće odgovore na ova pitanja kao i prikazati vrste ljubavi o kojima je u knjizi riječ. A svi ti odgovori u našem istraživanju sublimirani su u jednom: zbirka pjesama *Na križu ljubavi* ukazuje se kao orfejska parabola o neodvojivosti *erosa* i *thanatosa*.

Ključne riječi: Josip Osti; poezija; autoreferencijalnost; diskurs; ljubav; umiranje; smrt

Josip Osti (1945-2021) u svojoj poeziji artikulira ljubav tako da ni u boli ni u sreći pažnju ne skreće na sebe, ali ni na osobu koju voli, nego posredstvom poezije kazuje o ljudskoj naravi, o tome da smo svi, ma koliko međusobno različiti, satkani od istih elemenata: slabosti, ranjivosti, smrtnosti, ali i obnavljajuće zaljubljenosti u život i u druge ljude. U njegovoj posljednjoj objavljenoj knjizi fokus je na smrti i ljubavi, konkretnije na tome kako smrt drage, smrt ljubavi, smrt žene pokreće/zaustavlja život. Motiv smrti voljene žene možda se čini isuviše iscrpljen, k tome suspektno je koliko je prostora u postmodernom (ili, sada već, postnormalnom) svijetu za motiv koji po-

slovično povezujemo sa romantizmom i modernizmom kao vremenom „u kome motiv mrtve drage doživljava vrhunac“, a „jedan [je] od osnovnih modusa romantičarskog tretiranja smrti“ (Vladušić 2009: 12).¹ Josip Osti nas u tome razuvjerava i knjigom poezije *Na križu ljubavi* (2020) svjedoči da je ovaj motiv itekako živ, da smrt ne znači i kraj ljubavi i da je poezija način da se pobijedi smrt, da joj se ne preda, jer „prikazujući smrt kao mrtvu dragu, subjekt individualizuje onostrano, te na taj način u simboličkom smislu pobeđuje i samu smrt.“ Motiv mrtve drage, navodi se dalje, „pripitomljava smrt i onostrano time što ga, kroz pogled mrtve drage, čini poznatim“ (Vladušić 2009: 141, 154). Vladušić izdvaja dvije funkcije (moći) pjesničkog subjekta kada je riječ o ovom motivu: „... prva je moć suočavanja sa licem smrti, a da se pri tom smrti ne podlegne, druga moć je sposobnost pesničkog subjekta da sačuva nepromenljivost u susretu sa prolaznošću vremena“ (Ibid. 6).

Mrtva draga je jedan od načina da se lirski subjekt suoči sa sobom, prolaznošću i smrću, da ne potirući individualno nadvladamo ga univerzalnim ljudskim iskustvom i intersubjektivnom emocijom. Na tom tragu, *Na križu ljubavi*² je knjiga o različitosti, suprotstavljena jednoobraznosti, knjiga prihvatnja i mirenja sa Svijetom, kako onim u sebi, tako i onim oko nas. Izričito je navedeno da je knjiga inspirirana stvarnom ženom Urškom Lunder, za koju Osti u posveti kaže da je „ne znajući, napisala ovu knjigu, kao što su sve moje knjige dosada napisale moje velike ljubavi“. Knjiga se sastoji iz dva ciklusa: *Za mene je bila zima ljeto ljubavi* i *Za mene je bilo ljeto zima ljubavi*, i to su, kako navodi Osti, „dva ciklusa u jednom jer ih je teško razgraničiti“. Ova poezija isprepliće ljubav (kao buđenje i slavljenje života – *eros*) i ljudsko razumijevanje smrti (kao kraja – *thanatos*). Ipak, sve to s jedne distance, onkraj pada u patetiku i zasjenjenja pesimističnim tonovima.

Poeziju Josipa Ostija od prve objavljene knjige *Snokradica* (1971) do knjige *Na Križu ljubavi* (2020) čine pjesme ispisane esejiziranim poetskim prosedeom, prožetim

1. Slobodan Vladušić u knjizi *Ko je ubio mrtvu dragu* (2009) detaljno objašnjava genezu motiva mrtve drage u književnosti. Prema njegovim riječima, ovaj motiv seže daleko u prošlost i prisutan je od antičke Grčke i mita o Orfeju: „Orfejeva pjesma kojom je pesnik osvojio Had i (gotovo) pobedio smrt nerazlučivo je vezana za njegovu mrtvu dragu. Bez Eruidike, te pesme ne bi ni bilo. Trenutak u kojem motiv mrtve drage nastaje isti je onaj trenutak u kome Orfej postaje najmoćniji od svih pesnika, ako pod reč „moć“ razumemo sposobnost pesnika da pesmom deluje na svet izvan pesme“ (Vladušić 2009: 5). Autor fokus zadržava na najznačajnijim autorima (Bodler, Po) koji su pisali o mrtvoj dragoj, a zatim govori o primjerima unutar srpskog pjesništva 20. stoljeća, obuhvatajući širok spektar varijacija motiva mrtve drage.
2. Knjiga poezije *Na križu ljubavi* prvi put je (prije slovenskog izvornika) u autorskom prijevodu objavljena u Skoplju (2008), a zatim *Na križu ljubezni* izlazi i na slovenskom jeziku u Mariboru (2009). Pjesme iz ove knjige ušle su i u izbor poezije *Svuda tražim pjesmu* koja je objavljena u izdavačkoj kući Dobra knjiga (2011) u Sarajevu. Knjiga *Na križu ljubavi* ponovo izlazi u izdanju Lijepa riječi iz Tuzle (2020) i to izdanje ćemo koristiti kao korpus analiziranih pjesama u ovom radu.

razmišljanjem o razumijevanju poezije (ne mora to biti direktno kazano, ali je snažno prisutna svijest o smislu i značaju poezije), o činu pisanja i o tome šta poezija znači autoru, kako je on razumijeva i definira te kakav je pjesnikov položaj u stvarnosti. Osti iskušava uobičajena poimanja jezika³, promišlja o njemu, pjesmom istražuje i propituje granice svijeta i granice komunikacije. Pri tom gradi poseban sistem, kojemu saobražava samosvojan i prepoznatljiv jezik stvaralačkog čina.⁴ Martinović konstatira da su Ostijeve pjesme izraz

„... egzistencijalne i duhovne drame, začete ratom, opsadom i razaranjem rodnog grada, ali i svojevrsno svjedočanstvo o njenom prevazilaženju u egzilu traganjem za vlastitim identitetom i pronalaženjem novog zavičaja u harmoničnoj viziji kraške prirode kao ambijentu ostvarene ljubavi. (...) ova je poezija istovremeno i intimni dnevnik jedne ljubavi kojim joj je određen i kompozicioni okvir označen imenom voljene, kasnije i pjesnikove supruge, u naslovu knjige *Barbara i barbar* (1990) i zaključen motivom njene smrti u uvodnoj pjesmi knjige *Na križu ljubavi*.“ (Martinović 2011: 199)

Upravo je knjiga *Na križu ljubavi* ovjerila Ostija kao jednog od najznačajnijih pjesnika „erotične lirike“ (Novak 2020) ispunjene slavljenjem života, užitkom, ali suočenjima sa smrću. U tom smislu govorimo o višeznačnosti poezije Josipa Ostija i njenim kompleksnim porukama.

DISKURS LJUBAVI I SMRTI U KNJIZI NA KRIŽU LJUBAVI JOSIPA OSTIJA

Skoro da nema pisca koji se nije bavio temama ljubavi i smrti. I ljubav i smrt su jednokratno iskustvo jer u slučaju i drugog nema ponavljanja, ali iskustvo

3. Potrebno je ovdje napomenuti da nakon knjige *Veronikin prt* (*Veronikin rubac*) Josip Osti počinje pisati (uključujući i tu knjigu) na slovenskom jeziku, a zatim knjige prevodi na „jezik svojih uspomena“, kako je dvadeset godina nazivao svoju nekadašnju „kuću bitka“. Josip Osti je pjesnik kod koga se događa „dramatičan preobražaj u kojem pjesnikov maternji jezik postaje jezikom poezije, a usvojeni, poput maternjeg, jezikom njegove poezije. Tako je Josip Osti, kojem su kao bh. pjesniku nekada prevodili pjesme i na slovenski, postao i slovenskim pjesnikom koji vlastite slovenskim jezikom pisane originalne pjesme prevodi na ‘jezik svojih uspomena’“ (Martinović 2011: 199).
4. Josip Osti piše na dva jezika, bosanskom i slovenskom, i postoji značajna razlika između knjiga napisanih na ova dva jezika. O tome govori i Novak koji ističe da se izlaskom iz jednog i ulaskom u drugi jezik desila značajna promjena u njegovoj poetici, jer je pjesnik na drugačiji način doživljavao i izražavao Svijet posredstvom poezije. Nisu te razlike velike, ali nisu ni neprimjetne. „Pjesme u zbiricama napisanim na slovenskom jeziku neprestano suprotstavljaju životna osjećanja Sarajeva i Krasa, rata i mira, bolnih uspomena i bolnih nadanja, uništene prošlosti i s mukom, s ljubavlju sastavljenog kraškog kamena.“ Čini se da se prelaskom u drugi jezik „promijenila pjesnička intonacija: ako je u pjesmama napisanim maternjim jezikom preovladavao narativni, epski ton, u pjesmama napisanim na slovenskom jeziku preovladava lirski skladnost“ (Novak 2020: 113)

koje stičemo zauvijek. Istina, ljubavnih iskustava može biti više, ali se ona umnogome razlikuju (koga volimo, koliko dugo, na koji način), dok je smrt jedna. Iskustvo ljubavi i smrti ne dopušta ponavljanje, ne dozvoljava pravo na žalbu i ne obećava izbjavljenje. Svaka od ljubavi „mora stajati ‘za sebe’, a to i čine. Svaka od njih je rođena prvi put, ili rođena nanovo, svaki put kad se pojavi. Uvek dolazi niotkud, iz tame ne bivstva, bez prošlosti ili budućnosti. Svaka od njih, svaki put počinje od početka, ogoljavajući površnost prošlih zapleta i taština svih budućih zapleta“ (Bauman 2009: 18-19). U nastojanju da pronađemo najadekvatniju definiciju ljubavi ili se oslanjajući da će to uraditi drugi (psiholozi, kulturolozi, sociolozi...) zanemarujemo činjenicu da se ljubav ne može definirati, ljubav se osjeća. O ljubavi kao fenomenu ljudske egzistencije pisao je Erich Fromm bez čijih se stajališta skoro i ne govori o ovoj temi:

„Svaka teorija ljubavi mora da počne teorijom čovjeka, teorijom egzistencije (...) Čovjek je obdaren razumom; on je *život svestan samog sebe*; on ima svest o sebi, o svom bližnjem, o svojoj prošlosti i o mogućnostima svoje budućnosti. Ta svest o sebi kao izdvojenom biću, svest o kratkom veku sopstvenog života, o činjenici da je rođen bez svoje volje i da će protiv svoje volje i umreti, da će umreti pre onih koje voli, ili da će oni umreti pre njega, svest o usamljenosti i izdvojenosti, o bespomoćnosti pred silama prirode i društva – sve to čini njegovu izdvojenju, otuđenu egzistenciju nepodnošljivim zatvorom. On bi poludeo kad ne bi mogao da se oslobodi te tamnice, da izađe iz nje i združi se na ovaj ili onaj način sa ljudima, sa spoljašnjim svetom.“ (2006: 15,16)

Savremene društvene okolnosti za sobom povlače otuđenje, deficit humanosti te neprestano slabljenje ljudskih emocija stvarajući psihološku ranu u srži čovječanstva, a ista postaje još dublja razvojem modernih načina komunikacije. Upravo je to ono što svojom poezijom želi izbjeći Josip Osti. On želi prikazati svijet kakav je u njemu: to je svijet ljubavi, svijet čiste emocije ne samo za ženu koju je volio ili koju voli, nego i za Svijet, za ljudska bića, što i jeste, po svoj prilici, ključni deficit savremenog svijeta.

Osim što su otvoreni prema svijetu, stihovi u knjizi *Na križu ljubavi* okrenuti su i ka sebi. Predstavljaju vrstu književnog diskursa kojim se iskazuje stvaralačka samosvijest. Teorijski, po srijedi je autoreferencijalnost koja „označuje u užem smislu riječi književnoumjetnički postupak na području metatekstualnosti, u kojem su autor i njegova poetika postali predmetom vlastitog teksta. Ako metatekstualnost shvatimo kao svijest o tekstu u širokom smislu riječi, tada autoreferencijalnost možemo odrediti kao autometatekstualnost, tj. svijest o vlastitom tekstu, odnosno samosvijest teksta“

(Oraić Tolić 1993: 135-136). U poeziji autor je taj koji stvara tekst, ali, s druge strane, on je i posmatrač, u nekim slučajevima i komentator onoga što/o čemu piše (autointerpretacija). Pjesnik je tako direktno uključen u umjetnički svijet djela, dok je u prozi, bez obzira na sloj autoreferencijalnosti, autorsko „ja“ zamijenjeno literarnim „ja“. Posredstvom poezije autor progovara o sebi, načinu na koji živi i piše pjesme. U tom je pogledu zbirka *Na križu ljubavi*, mogli bismo kazati, u potpunosti knjiga o životu Pjesnika. Formulu kojom bi se mogla „ispričati“ priča o (vlastitom) životu on pronalazi u Pjesniku koji postaje predmet pjesme. Ilustrativan je primjer „Naša mala velika ljubavna pjesma, draga...“, koja nosi u naslovu preuzeti prvi stih (po prvom stihu su naslovljene i sve ostale Ostijeve pjesme iz ove knjige) i koju ovom prilikom navodimo u cijelosti:

„Naša mala velika ljubavna pjesma, draga,
kao što znaš, samo je od dvije riječi.
Kad mi ti kažeš: Josipe, ja tebi: Urška.
Samo nas dvoje znamo kada i kako ih
kažemo. I nema kritičara i teoretičara
književnosti na zemaljskoj kugli koji bi
dokučili sva njihova značenja i podznačenja
koja se šire u kozmos, poput krugova na
vodi, u beskonačnost.“

(Osti 2020: 23)

Autoreferencija lirskog subjekta prerasta u autoreferencijalnost same pjesme. Nije međutim riječ o nekom intelektualiziranju: govor o poeziji kod Ostija je govor o svom životu; s čitateljem on dijeli iskustva ljubavi i komunikacije s drugima. Ponekad i „zanemari“ čitatelja i (kao da) samom sebi objašnjava zašto i kako piše, na način svojstven samo njemu, poigravajući se riječima i (raz)otkrivajući sebe.

„Nikada nikome nisam zavidio. Ni kada
sam se u mladosti bavio atletikom,
ni kada sam se, prije toga, za to vrijeme
i poslije toga bavio književnošću.
Ni sa kim se nikada nisam takmičio.
Sve vrijeme sam se takmičio samo sa
samim sobom.“

(Osti 2020: 76)

U pjesmu autor upliće sebe, komentira čin stvaranja, prikazuje šta radi unutar književnomjetničke strukture. Također, komunicira i s drugim umjetnicima imaginarnim dijalozima ili ih se prisjeća u razgovoru o umjetnosti sa ženom koju voli, kao što je to slučaj sa pjesmom „Dogovorili smo se zajedno pogledati izložbu *Slovenski impresionisti*“ ili u pjesmi „O, kako bi nam se, draga, Lojze Spacal radovao“. Pišući o ljubavi, o odnosu dvoje (muškarca i žene), on ostvaruje i intertekstualni dijalog sa velikanima iz svijeta umjetnosti. A taj „dijalog“ referiran je posjetama galerijama, promišljanjima o svojim prethodnicima i savremenici. Upućujući na druge i njihova djela, odaje im počast i iznova osvježava svoje vizije i emocije jer ljubav se „hrani umjetnošću, kao što se i umjetnost hrani ljubavlju“ (Osti 2020: 11). Ostijev referencijalni obzor nikada nije sveden samo na ljubav, nego ljubav radikalno „otvara“ nove poglede na umjetnost, nove filozofske, pjesničke i teorijske koncentrične krugove. Urška je za Ostija ljubav, a ljubav je „inspirativan sugovornik“ s kojim on, u tom dijalogu, pjesnički plodonosno artikulira svoja stajališta i dileme o smislu umjetnosti te tako ljubav (i prema umjetnosti i prema ženi) pretvara u poeziju. Pri svemu tome imamo na umu da skoro i nema ljubavnih pjesama koje nisu ispovijesti, da nije riječ o onome što je na ovaj ili onaj način doživljeno. Pjevajući o ljubavi, o gubitku, o poeziji knjiga *Na križu ljubavi* u cijelosti je autopoetska ispovijest, ali u isto vrijeme i produkt pjesničke samosvijesti.

Iako je *Na križu ljubavi* zbirka pjesama ona je i „ljubavna priča“, koja ima svoj početak i kraj. Osti pokazuje iznova da je ljubav „otkriće“, svaka je posebna, i svaku ženu koja se pojavila u njegovom životu voli na različit način. U prvom planu su svakodnevne situacije i osjećanja, ali kako ta autopoetska ispovijest ide ka kraju događa se sagorijevanje u ljubavi, pa u vezi s tom dinamikom, uslovno, možemo govoriti o vrstama (određenjima) ljubavi. Kada posmatramo ljubav kao kreativni prostor primjećujemo da je ona prepuna rizika, nikad ne znamo kada počinje i kako će završiti, a upravo je takav i stvaralački čin, neizvjestan uprkos nastojanju umjetnika da zasnuje (radni) koncept i da ga kontrolira. Ljubav djeluje kao

„... hir sudbine – ta jeziva i misteriozna budućnost, koju je nemoguće saopštiti unapred, prigrabiti ili odgurnuti, ubrzati ili zaustaviti. Voleti znači otvarati se toj sudbini, tom najuzvišenijem od svih ljudskih stanja, onom u kome strah u kombinaciji sa radošću tvori leguru koja svojim sastojcima više ne dozvoljava da se razdvoje. Otvaranje toj sudbini znači, u krajnjem bilansu, prijem slobode u biće: one sloboda koja je otelotvorena u Drugom, u saputniku u ljubavi“ (Bauman 2009: 23).

Mnogi pjesnici fokus stavljaju na stalni raskorak između ljubavi (kao pokretača) i smrti (smiraja, završetka), na *eros* i *thanatos* kao elementarne krajnosti prostora kreacije. Osti zna da „pisanje ništa ne nadoknađuje, ništa ne sublimira“ te da je ono „upravo tamo gdje ti nisi – to je početak pisanja“ (Barthes 2007: 5). U zbirci *Na križu ljubavi* pokretač za pisanje je smrt, odnosno kraj jednog perioda života i početak novog. Nakon suočenja sa smrću bliske osobe (kako stoji na početku knjige) pjesnika pogađaju egzistencijalne dileme, on kreće u potragu za izbavljenjem, koje (iznova) pronalazi u ljubavi. A takva je pozicija uvijek na granici patetike, koju nikada ne prelazi. Ljubav i smrt su uslov jedno drugome jer

„smrt je tamna pozadina koja naglašava svjetlost života, a ljubav je svijetla pozadina, koja naglašava i pokazuje jedinstvenu, neponovljivu vrijednost svakog trenutka i tako osvjetljava i tamnu špilju smrti. Zapravo, ljubav se rađa iz smrtnosti, ljubav je kćerka smrti; ljubav jedina prevladava smrt, ali je tako i potvrđuje“ (Novak 2011: 114).

Smrt voljene Ostija ne paralizira. Iako Barbara umire, njihova ljubav ne nestaje, trajno čuva uspomenu na nju (i putem poezije), te je sada prisutna u drugačijem obliku. U nekoliko prvih pjesama upadljivo je odsustvo straha od smrti, mrtva draga služi kao katalizator, kao iskustvo koje „otvara oči“ i nudi druge mogućnosti koje se ne bi trebale propuštati. Osjećaj tuge je primaran, ali ovdje je žaljenje prikazano u dimenziji koja sprečava njegovo daljnje nakupljanje. Štaviše, jedna ljubav završila je prirodnom smrću, a onda je došla druga. I greška bi bila u toj svekolikoj apoteozu ljubavi kriviti pjesnika za nemoral i profinjena čulna zadovoljstva. Ko dolazi u njegov život i kakva je emocija posrijedi najbolje govori pjesma u kojoj je riječ o spremanju tijela za vječnost, te u tom činu pripreme supruge za odlazak, na prvi mah šokantno i devijantno, sijevaju iskre nove ljubavi. Tada dolazi do „prvog“ susreta, ruke dvoje (mogućih) ljubavnika preliću se i tako prkose smrti.

„Zajedno smo posljednji put skinuli, umili
i obukli moju ženu, umrlu ljubav. Prvi put
sam je skinuo na drugačiji način nego
toliko puta dosada. Polako i da je, pri tom,
nisam ljubio. Umila si je nježno, kao da
još uvijek osjeća bolove ili kao da umivaš
dijete. Stavila si joj maramu oko glave
kako ne bi imala otvorena usta. I novčiče
na vjeđe da ne gleda više ovaj svijet. (...)

I sve se među nama slagalo i, kao što se kasnije
pokazalo, složilo tako, da je, poput suhe
trave, samo čekalo iskru, koja će zapaliti
vatru. I dogodilo nam se što nam se, kao
što se potvrđuje, moralo dogoditi.“

(Osti 2020: 7-8)

Susret dvoje ljudi u trenutku smrti sudbonosni je trenutak. Preplitanje ruku ljubavnika nad beživotnim tijelom zapravo je njihov bijeg od smrti. Taj susret je početna tačka jedne nove stvarnosti, susret koji oblikuje jedan drugačiji svijet – u jednom bizarnom ambijentu započela je ljubav. Romantični koncept ljubavi⁵ podrazumijeva da „ljubav istovremeno izgara, troši se i crpi u susretu, u jednom magičnom trenutku izvan svijeta kakav jeste. Tu se događa nešto poput čuda, neki intenzitet postojanja, strastveno stapanje. (...) To je stapajuća koncepcija ljubavi: dvoje se ljubavnika srelo i dogodilo se nešto kao heroizam Jednoga protiv svijeta“ (Badiou 1999: 33). Romantična koncepcija ljubavi, proizašla iz smrti drugog, ovdje dobija svoju novu inačicu, svoj nesvakidašnji primjer. Badiou ipak ovaj koncept smatra neodrživim, jer

„... ljubav se, napokon, događa u svijetu. Taj događaj nije bio predvidiv ili proračunljiv prema zakonima svijeta. Ništa nije omogućilo pripremu susreta (...) jer kad se vidimo, vidimo se, to je nezamjenljivo! No ljubav se ne može sresti na susret, jer ona je izgradnja. Najzanimljivija točka, ustvari, nije pitanje ekstaze početka. Ekstaza početka postoji, ali ljubav je prije svega trajna konstrukcija“ (1999: 34).

I, budući da zbirku *Na križu ljubavi* čitamo kao cjelinu koherentne razvojno-kauzalne strukture, ona će na vjerodostojan način upravo potvrditi Badiouove teze. Kod Ostija ljubav nije žrtveno iskustvo, iskustvo zaborava sebe i svojih prethodnih emocija. Svaka ljubav donosi novo iskustvo a knjiga je poetski dijagram koji prati kako se razvija odnos između muškarca i žene. Počinje nad grobom voljene žene:

„Na grob moje žene, kojoj si ti pomagala
umrijeti bez bolova, a meni i dalje
živjeti s njima, došli smo s rukom u ruci.

-
5. Prema Badiou postoje tri glavne koncepcije ljubavi. Prva, romantična, je koncentrirana na ekstazu susreta dvoje ljudi, zatim komercijalna ili prava, prema kojoj bi ljubav, zapravo, bila ugovor između dvije osobe koje govore da se vole, ali u vezi žele jednak odnos. Na koncu, tu je i skeptična koncepcija ljubavi u kojoj se ljubav razumijeva kao iluzija. Gotovu u pravilu u odnosu između dvoje ljudi koji se vole pojavljuju sve tri koncepcije, tako su one zastupljene i u knjizi *Na križu ljubavi* s tim da ipak dominira romantični koncept ljubavi.

Zagrlili smo se i poljubili. I time se,
s najvećim poštovanjem, poklonili
istodobno smrti i ljubavi.“

(Osti 2020: 9)

Od slučajnog susreta sa ženom, koju skoro da i ne poznaje, dolazi do početka jednog odnosa koji bi mogao biti (i koji će biti) ljubavni. U skladu s uvjerenjem da je ljubav pokretač, trajanje, vjernost, upornost, ljepota... Osti preuzima rizik i ulazi u avanturu suprotstavljajući se sigurnosti i komforu, spreman da voli uprkos svemu i svima. Pri tom čuva uspomenu na svoju suprugu ne skrnaveći je niti umanjujući time što se predaje novoj ljubavi. Ljubav rođena iz smrti je pokretač promjena, suočen sa smrću voljene žene, a time i sa vlastitom konačnošću, Osti odbacuje sve mučno što smrt donosi i svoju energiju transformira u ljubav koja je „prvi pokretač ne samo čovjeka već i svijeta, (...) njeno djelovanje oblikuje ideju o ja koje gradimo, i ta ideja o ja odaje ljubav kao što i ustrojstvo atoma pokazuje stanovita svojstva energije“ (Rougemont 1985: 177). A ljubav proizilazi iz autentičnog ja, razvija se i ide ka drugom. Ljubav je prirodni i istinski odnos prema ja, voljeti znači prvo voljeti sebe, jer iz ljubavi prema sebi proizilazi i ljubav prema drugome. U ljubavi i miru sa sobom, a zatim i sa Svijetom, on o Barbari i Urški, koje odlaze (jednu odnosi smrt, drugu život/rastanak) govori s poštovanjem u tonovima strasti, bliskosti i odanosti, bez svađa i prepirki, evocirajući samo trenutke užitka koji su umnoženi ljepotom i stihom.

U nastojanju da odgovori na pitanje koji su naši ciljevi u životu de Rougemont se ograničava na četiri osnovna: trajanje, sreća, sloboda i ljubav. A upravo to je Ostijeva platforma u ovoj knjizi. Od ovih principa/ciljeva ne odustaje ni kada je siguran da ljubav nestaje, da odlazi, i tada život ima smisla. Na istom tragu de Rougemont razlikuje i četiri vrste ljubavi: intuitivna vizija, emocija ili eros, spolni užitak i kosmička energija. U Ostijevoj knjizi prepoznajemo i intuitivnu viziju u početnoj zaljubljenosti, odnosno „prepoznavanju“ osobe koja bi se mogla voljeti, od upoznavanja do bliskosti. Odnos s Urškom evoluirala od poslovnog (briga o bolesnoj supruzi), preko prijateljskog do ljubavnog. Nakon vizije javlja se drugi oblik ljubavi: emocija ili eros, koja „po svom je nastanku podudarna, ma koja da je životna dob, sa stanjem prve adolescencije, kada ljubav ‘probada srce’, zaustavlja dah, plamti u snu i ostaje daleko od pomisli na posjedovanje“ (Rougemont 1985: 198). O trećoj vrsti ljubavi koja podrazumijeva fizički užitak u ovoj knjizi nije direktno riječ, nego samo posredstvom aluzija, dok je najviše posvećenosti rezervirano za četvrtu vrstu ljubavi – kosmičku energiju. Taj oblik doseže se samo „preko svijeta osjetâ, kada s onu stranu tijelâ po našem mjerilu, s onu stranu domene individuacije,

čak s onu stranu materije koja se zove sirovom, ali je još uvijek dodirljiva i osjetna, otkriva i mjeri energiju i tajnu sveopćeg privlačenja“ (Rougemont 1985: 201).

Prilično je raširen stereotip da sretna ljubav nema pripovijesti, ali i to je Osti ostvario, pišući u svome kanconijeru o njoj od njenog prvog pojavnog oblika (zaljubljenosti), od početne privlačnosti koja je bila tako jaka „čak opasna, ne samo po sadašnji naš život // nego i po sve naše buduće živote“ (2020: 33) do kraja ili rastanka kada „nepomičan se // smiješim od lijepe jake boli na križu ljubavi“ (2020: 48). Zapravo, Osti je o ljubavnoj boli napisao svoje najljepše pjesme, on o „kraju“ ljubavi (ni o smrti, ni o odlasku voljene žene) ne govori kao unesrećeni čovjek, ophrvan bolom i gorčinom, on, ustvari ne vjeruje u kraj ljubavi, jer je i dalje čeka, nada se njenom povratku, neprestano evocira uspomene. A kada se kraj ljubavi ipak dogodi on pisanjem slavi život i ženu u njenoj jedinstvenosti, pronalazeći snagu za dalje, dajući životu smisao.

„Znam da
kraj naše ljubavi neće značiti
kraj svijeta. Ali mene zanimaš ti, a ne svijet.“

(Osti 2020: 93)

S druge strane, kraj ljubavi, odlazak Urške iz doma i života, nije ništa drugo do jedna vrsta smrti. Ako je ljubav (*eros*) aktivna moć (Fromm) da spaja, ruši društvene norme i zakone da bi jedno sjedinila s drugim, ako nova ljubav Ostiju pomaže da prevaziđe prethodni gubitak, ako je ljubav rođena iz smrti, ona lako i sama može postati smrt (*thanatos*). Tako bismo knjigu o ljubavi i smrti *Na križu ljubavi* mogli nazvati i pričom o „dvoje koji su se voljeli, a sudbina im nije bila naklonjena“ (Osti 2020: 79). Pjesma kojom knjiga završava izjednačava ljubav i smrt, jer odlazak voljene žene jednak je smrti. A pred pjesnika je postavljen „izbor“ – čekati njen povratak ili čekati smrt, jer život bez nje nema smisla, stoga nema ni straha od smrti.

“češ se, prije ili kasnije, vratiti.
Isto kao što si i otišla. Bez riječi. (...) Zagrlit ću te i
poljubiti. (...) isto ću učiniti i dođe li
prije tebe smrt. Zagrlit ću je i poljubiti.
Volio bih, kada dođe, da bude slična
tebi, ako ne ista. Da ima tvoje lice.
Tvoje oči, ruke, kosu... Čak u nekoj tvojoj
šarenoj haljini. Da između vas ne mognem razlikovati
tko je tko. Isto kao ni jesi li se vratila

ti prije nego je ona došla ili je ona
došla prije nego si se ti vratila.“

(Osti 2020: 103)

Gledano u cjelini zbirka predstavlja poetski dnevnik kojim se autor otvara, malo-pomalo, jednom po jednom pjesmom, da bismo na kraju dobili literariziranu sliku jednog dijela njegovog života, od prvih emocija spram Urške Lunder do njenog odlaska, u stanjima kroz koja pjesnik prolazi, od blaženosti, sreće do tuge i mirenja sa sudbinom/smrću. Knjiga nam se tako naposljetku ukazuje kao orfejska parabola o neodvojivosti *erosa* i *thanatosa*.

ZAKLJUČAK

Odabir tema o kojima Josip Osti govori od prve do posljednje objavljene knjige pjesama je raznolik, ali ljubav je motiv koji se provlači kroz svaku. Svojim moćnim glasom on govori o drami bića i neprestano naglašava da ljubav omogućava rađanje i oblikovanje svijeta, njegovo održanje, ali i gašenje. Suptilna i pročišćena ljubavna poezija Josipa Ostija doseže razinu intersubjektivnosti, uspijeva da (pro)govori o svima nama. Ostijeva ljubavna iskustva su i naša iskustva, odnosno iskustva naše stvarnosti i zahvalni smo pjesniku što ih artikulira omogućujući nam prepoznavanje i ganuće, napose zahvaljujući njegovu zazoru prema artificijenom izrazu i tendenciji da poetski čin ostane u registru „običnog“ jezika, jezika koji se ne kreira i ne postoji specijalno radi poezije. Poput membrane njegov poetski sluh bilježi i iskorištava dijelove zbilje, detalje koji ga okružuju i koji su povod za pjesmu, registrira sve što se događa u njemu i preobražava u poetske tekstove.

Na početku smo postavili pitanja: da li je kod Ostija ljubav egzil, sklonište od usamljenosti i je li vjerodostojno (pjesmom ovjeren) da smrt bude pokretač ljubavi? Pobjeda nad samoćom, to ljubav jeste. Osti se raduje svakom novom danu, traga za sobom kroz nove ljubavi, preoblikuje svijet, a Žena je uvijek, to se pokazuje i ovom knjigom, pokretač i smisao postojanja. On smrću ne zaboravlja prošli život. Barbarinu smrt prihvata kao njeno oslobođenje (od bolesti), koje i njemu daje mogućnost da spozna ljubav iznova.

Da li je ljubav doista sredstvo kojim se može dostići uzvišeno stanje sreće i ispunjenja? I na ovo pitanje odgovor je pozitivan. Da, ljubav je u zbirci *Na križu ljubavi* prikazana kao sreća, pa i onda kada završava u svojoj fizičkoj dimenziji pjesnik evocira uspomene, stanja u kojima se prisjeća su blažena, ispunjena toplinom

i radošću. Što je knjiga, a time i priča o ljubavi, bliža završetku i svijet je bliži kraju (svjestan blizine smrti), pjesme su melanholičnije i preciznije u opisima ljubavi, što možemo tumačiti kao želju da se taj proces uspori, opisima i govorom o njoj zabilježi trajno i tako ovjekovječi, čineći to uvjerljivo, na autentičan i fluidan način

Izvori:

Osti, Josip (2011), *Svuda tražim pjesmu: izabrane pjesme*, Dobra knjiga, Sarajevo
Osti, Josip (2020) *Na križu ljubavi*, Lijepa riječ, Tuzla

LITERATURA:

1. Badiou, Alain (1999), *Pohvala ljubavi*, Meandar Media, Zagreb
2. Bauman, Zigmund (2009), *Fluidna ljubav*, Mediterran Publishing, Novi Sad
3. Barthes, Roland (2007), *Fragmenti ljubavnog diskursa*, Pelago, Zagreb
4. From, Erih (2006), *Umeće ljubavi*, Feniks Libris, Beograd
5. Martinović, Juraj (2011), "Dvojezična poezija Josipa Ostija", u: Josip Osti, *Svuda tražim pjesmu: izabrane pjesme*, Dobra knjiga, Sarajevo, 199-214.
6. Novak, Boris A. (2020), "Nova pjesnička kristalizacija prvih i posljednjih stvari", u: Josip Osti, *Na križu ljubavi*, Lijepa riječ, Tuzla, 113-115.
7. Oraić Tolić, Dubravka (1993), "Autoreferencijalnost kao metatekst i kao ontotekst", u: Dubravka Oraić Tolić i Viktor Žmegač (ur.), *Intertekstualnost & autoreferencijalnost*, Zavod za znanost o književnosti, Zagreb, str. 135-147.
8. Rougemont, Denis (1985), *Mitovi o ljubavi*, NIRO „Književne novine“, Beograd
9. Vladušić, Slobodan (2009), *Ko je ubio mrtvu dragu*, Službeni glasnik, Beograd

EROS AND THANATOS IN THE POETRY OF JOSIP OSTI

Summary:

The work is focused on Josip Osti's book *On the Cross of Love*, in which the author searches for answers to the universal question of the intertwining of love (as the awakening and celebration of life - eros) and dying, i.e. death (as the end - Thanatos). Through poetry, Osti talks about human nature, about the fact that we are all, no matter how different from each other, made of the same elements: mortality, but also a renewing love for life and other people. This is a book about a man as he should be, a book about diversity, which opposes uniformity, accepting (and coming to terms with) the World. Two key questions come to mind while reading this book: is Osti's center of love a refuge from loneliness, and is it possible for death to be the trigger of new love? Is love how one can reach a sublime state of happiness and fulfillment? We try to offer possible answers to these questions as well as show the types of love the book is about. And all those answers in our research are sublimated into one: the collection of poems *On the Cross of Love* appears as an Orphean parable about the inseparability of Eros and Thanatos.

Keywords: Josip Osti; poetry; self-reference; discourse; love; death

Adresa autorice

Author's address

Melida Travančić

Centar za kulturu i obrazovanje Tešanj

travancimelida@gmail.com

